

תמיכה בקבלת החלטות במקום אפוטרופוס

- אפשרות חדשה לאזרחים ותיקים

מאת: עו"ד כרמית טולדנו, והסטודנטים דניאל ברוכי, גל אברהם וליאור שחר

הקליניקה לזכויות זקנים - הפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה

ועמותת המשפט בשירות הזיקנה

מרגע בו מונה לאדם אפוטרופוס, זכויות האוטונומיה, הכבוד והחירות שלו- מוגבלות באופן ממש ויומיומי. המשמעות המעשית היא למשל שלא תוכל לנהל חשבון בנק בעצמך, ואדם אחר יוכל להחליט בניגוד לרצונך אם תחיה בבית או בבית אבות וכיוצא בזה.

מהבחינה המשפטית, כשרות משפטית משמעותה היכולת ליהנות מזכויות ולשאת בחובות, כשבצידן משמעות משפטית. אדם שאינו מסוגל לדאוג לעצמו וכשירותו הוגבלה לפי חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות או לפי פסק דין, בית המשפט רשאי למנות לו אפוטרופוס שינהל את ענייניו. תפקיד של האפוטרופוס הוא לייצג את האדם בכל פעולה משפטית ולקבל החלטות על ענייניו הרפואיים ו/ או הכספיים.

עם זאת, אנשים רבים אשר חוסים תחת מוסד האפוטרופוסות, מתארים פעם אחר פעם כיצד הוריהם, ילדיהם, אנשי מקצוע, גורמי פיקוח ואנשים זרים מקבלים החלטות על חייהם ומכריעים כיצד חייהם ייראו וזאת בהתאם לשיקולים מקצועיים, שיקולי 'טובתו של אדם' ולא בהכרח בהתאם לרצונותיו של האדם. ברובם המכריע של התיקים, כך לפחות על פי מה שהיה נהוג עד לא מכבר, בתי המשפט מקבלים החלטות מבלי לשמוע את האדם ועל סמך חוות דעת רפואיות ועמדת גופי הרווחה. עניין נוסף הוא כי מינוי אפוטרופוס מצריך הכנת דוחות וקבלת אישורים שונים, שעל אף חשיבותם אין להתעלם כי הרבה פעמים מהווים טרחה ועומס נוסף על בני המשפחה המטפלים במסירות ממילא.

בשנת 2012 אשררה מדינת ישראל את אמנת האו"ם בדבר זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות. סעיף 12 לאמנה קובע כי אפוטרופוסות כרוכה בהפרת זכותו של כל אדם לכשרות משפטית מלאה בכל תחומי החיים וקורא למעשה לעבור ממודל של קבלת החלטות חלופי למודל של תמיכות מוגוונות, אשר תאפשרנה לאדם לקבל החלטות על חייו. כיום, מדינות רבות מאמצות מודלים של תמיכה וסיוע כחלופה לאפוטרופוסות, וחלקן אף מבטלות לגמרי את מוסד האפוטרופוסות. על רקע אשרור האמנה, ופעילות לקידום המודעות בדבר מודל התמיכה בקבלת החלטות ע"י גופים שונים, ביום 29.3.16 הצביעה הכנסת בעד התיקון לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות. התיקון מהווה רפורמה במצב החוקי הקיים, וכולל כמה שינויים דרמטיים, ביניהם- הכרה בתמיכה בקבלת החלטות. מודל זה יוצא מנקודת הנחה שכולם כשירים ויש לתמוך באלה המתקשים בביצוע פעולות משפטיות. כלומר, מודל זה מציע ומעניק מעמד משפטי באפשרות לתמוך באזרח הותיק במקום לקבל החלטות במקומו.

ס' 67 לחוק האפוטרופוסות מכיר בתמיכה בקבלת החלטות ככלי משפטי חדש, אשר התקנות וההוראות לעניין זה יכנסו לתוקפן תוך שנה בחודש אפריל 2018. החוק מגדיר בקצרה מהם תפקידיו של התומך- לסייע לקבל מידע, לסייע בהבנת המידע והחלופות העומדות בפני האדם ולסייע במימוש ההחלטה ובביטוייה כלפי צדדים שלישיים. החוק מסמיך את שר המשפטים להתקין תקנות שיאפשרו הסדרה של תמיכה בקבלת החלטות – מי רשאי להתמנות, איזו הכשרה נדרשת, מהם חובותיו ואחריותו של התומך, מתי יש לסיים את התמיכה וכיצד ניתן להתקשר בתמיכה באמצעות הסכם. החוק מדגיש כי תומך בקבלת החלטות לא יקבל החלטות במקום האדם ומחייב את בית המשפט לשקול מינוי תומך בקבלת החלטות לפני הליכה למסלול של אפוטרופוסות. ראוי לציין שלמרות שהתיקון ייכנס לתוקפו רק בעוד שנה, גם היום ניתן למנות "תומך בקבלת החלטות" וזאת במסגרת הוראת ס' 68 לחוק האפוטרופוסות (המקנה סמכות כללית לנקוט באמצעים הדרושים).

איך מודל התמיכה בקבלת החלטות בא לידי ביטוי בפועל? לכך ניתן לראות דוגמאות בפסיקת בתי המשפט בשנתיים האחרונות. לדוגמה, פסק הדין שניתן בעניין א"פ 15-01-43640 פלונית נ' האפוטרופוס הכללי מחוז חיפה- הוגשה בקשה משותפת בידי הקליניקה לזכויות זקנים וניצולי שואה באוני' בר אילן, עמותת יד ריבה – סיוע משפטי לקשיש ושירותי הרווחה חיפה – המדור לזקן – למינוי "תומך החלטות" – עבור המבקשת לצורך סיוע בניהול ענייניה הכספיים, ליווי ותמיכה בקבלת החלטות – לבקשה הנ"ל צורפו חוות דעת רפואית ותצהירי הסכמה התומכים בבקשה.

מקרה זה עוסק באלמנה, בת 78, ואם לבן שמתגורר בחו"ל כדרך קבע. האישה עלתה לארץ לפני כ-10 שנים ומאז מתגוררת במקבץ דוור לזקנים. עפ"י אישור רפואי, נראה כי האישה סובלת ממחלת אלצהיימר מתקדמת ואינה מסוגלת לדאוג לעצמה. מומחית בתחום הגריאטריה של מכבי שירותי בריאות העריכה, כי בשלב זה איננה זקוקה לאפוטרופוס. האישה עצמה הביעה התנגדות למינוי אפוטרופוס גם כן מאחר והסדר אפוטרופוסות מגביל את האוטונומייה שלה ומגביל את יכולתה לנהל את ענייניה והביעה את רצונה כי חברתה תמשיך, ללוות אותה לתמוך ולסייע לה בניהול ענייניה הכספיים והאישיים כפי שהיה עד אז.

לאור האמור לעיל, הוגשה הבקשה לשימוש במודל "**תומך ההחלטות**" במקום מינוי אפוטרופוס. טענה נוספת שהושמעה, התבססה על ס' 33(א)(4) הקובע כי ימונה אפוטרופוס למי "שאינו יכול לדאוג לענייניו ואין מי שמוסמך לדאוג להם במקומו... כלומר הסי' מקים חלופות לאפוטרופוסות באמצעות תומך- אדם המוכן לדאוג לענייניו וזכה להסכמה. לבסוף, נטען, כי המודל עולה בקנה אחד עם חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו המכיר באוטונומיה כזכות יסוד ומאפשר פגיעה בה רק באופן מידתי כשאין חלופה ראויה ופחות פוגענית.

ניתן לראות כי כבוד השופטת אספרנצה אלון בפסק הדין קיבלה את מודל התומך בקבלת ההחלטות וקבעה כי מינוי אפוטרופוס לאדם יוצר קרקע פורייה לפגיעה בזכויות האדם על ידי האפוטרופוס.

בסופו של יום בית המשפט למעשה אישר ונתן מעמד חוקי לעזרה שמעניקה החברה לאישה, מבלי למנות אפוטרופוס לאישה.

אולם חשוב לדעת כי יכול להיות מצב בו מצבו הבריאותי והשכלי של האדם כל כך ירוד נניח בדמנציה או אלצהיימר מתקדם, שאז אין יכולת לתמוך בהחלטות של האדם אלא נדרשת קבלת החלטות במקומו. כדי להתכונן מראש למצב כזה ראוי לתכנן ולהכין מראש ייפוי כוח מתמשך. ייפוי כוח זה מאפשר לאדם לקבוע מראש, **בעת שהוא כשיר ומבין**, הנחיות מכל סוג בענייניו האישיים, הרפואיים, הכספיים והרכושיים, ואף יוכל להורות מי יקבל החלטות בענייניו וכיצד הם יטופלו, במידה ויאבד מכשירותו ולא יוכל לקבל החלטות אלו בעצמו. חשוב לשים לב כי **ייפוי כוח מתמשך הינו פתרון שמתאים לאדם המבין על מה הוא חותם** במועד החתימה. מומלץ כי כל אזרח ותיק יתכנן קדימה ויכין מבעוד מועד ייפוי כוח מתמשך למצב עתידי אם יקרה חלילה שכבר לא יוכל לקבל החלטות בעצמו. את ייפוי הכוח המתמשך חותמים רק בפני עורך דין שעבר הכשרה מיוחדת, לאחר החתימה יש להפקיד את ייפוי הכוח המתמשך באפוטרופוס הכללי.

לדוגמה, אדם אשר סובל מדמנציה מתקדמת, בדרך כלל אינו יכול לחתום על ייפוי כוח מתמשך כיוון שאינו כשיר משפטית לכך. לעומת זאת, אדם אשר סובל מדמנציה בשלביה ההתחלתיים, יכול להשתמש בכלי של ייפוי כוח מתמשך כאמצעי לתכנון משפטי עתידי לכשמצבו לא יאפשר לו לקבל החלטות בעצמו. **ייפוי הכוח המתמשך מאפשר לאדם לבטא מראש את רצונותיו לגבי החלטות עתידיות בכל ענייניו.** ייפוי הכוח יאפשר לאדם לבחור מראש מי האדם האמון עליו (אחד או יותר) שאותו ימנה כמיופה כוח (כשלא מונה אפוטרופוס) ויאפשר למנוע מחלוקות בין בני משפחה. כמו כן כאמור מינוי בן משפחה כמיופה כוח עשוי לחסוך לבני המשפחה המטפלים את הכנת הדוחות והפרוצדורה הנדרשת לאפוטרופוס הכללי, אילו היו ממונים כאפוטרופוס ולא כמיופיי כוח.

הכנת ייפוי כוח מתמשך והפקדתו יכולה להבטיח כי ברוב המקרים לא ימנו לך אפוטרופוס אלא מי שבחרת מראש יקבל את החלטות במקומך ובהתאם לרצונותיך.

אכן, **מינוי אפוטרופוס מהווה פתרון יעיל וקל במקרים רבים.** אולם, כפי שניתן לראות, הוא **טומן בחובו קשיים רבים, כגון פגיעה חמורה באוטונומיה ואי שיתוף האזרח הותיק בהחלטות הנוגעות**

לחיינו. אנו עדים לכך כי התיקון לחוק כבר מטיל את אורו על הפסיקה והפרקטיקה הנוהגת. אמנם, התיקון לא חף מליקויים, אך זהו צעד ראשון וחשוב בדרך להגנה מלאה על זכויותיהם של אזרחים ותיקים, ודחיקת מוסד האפוטרופסות הישן מעולמם של האזרחים הותיקים.

לשאלות/ייעוץ בעניין זה או בנושאים אחרים הקשורים לזכויות אזרחים ותיקים ניתן לפנות לקליניקה לזכויות זקנים/עמותת המשפט בשירות הזיקנה בטלפון: 1-800-222-213; או באתר האינטרנט: <http://www.elderlaw.org.il>